

QON KETISHLARDA BIRINCHI TIBBIY YORDAM KO'RSATISHNING NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY USULLARI

Karimova Nargiza Orziqulovna

*Jizzax viloyati favqulodda vaziyatlar boshqarmasi hayot faoliyati xavfsizligini
o'qitish markazining o'qituvchisi*

Karimova Nargiza Orzikulovna

*Lecturer at the Center for Life Safety Training of the Department of
Emergency Situations of the Jizzakh region*

Annotatsiya: Ushbu maqolada qon ketishning turlari, ularning klinik belgilari va oqibatlari hamda birinchi yordam ko'rsatish usullari tahlil qilingan. Qon ketish inson hayoti uchun eng xavfli jarayonlardan biri bo'lib, uni o'z vaqtida to'xtatish shaxs hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Maqolada arterial, venoz, kapillyar va ichki qon ketishlarda ko'riladigan chora-tadbirlar, zamonaviy tibbiy yondashuvlar, xalqaro tajribalar va amaliy ko'nikmalarni o'rgatish metodikasi yoritilgan. Xulosa sifatida qon ketishda birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha oddiy fuqarolarning ham bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi zarurligi asoslangan.

Kalit so'zlar: qon ketish, birinchi yordam, arterial qon, venoz qon, turniket, bosim bog'lov, ichki qon ketish, tibbiy yordam.

THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL METHODS OF FIRST AID IN CASES OF BLEEDING

Abstract: This article analyzes the types of bleeding, their clinical signs and consequences, as well as methods of providing first aid. Bleeding is one of the most dangerous conditions for human life, and stopping it in time is crucial for saving a person's life. The article discusses measures for arterial, venous, capillary, and internal bleeding, modern medical approaches, international experience, and methods of teaching practical skills. As a conclusion, it is substantiated that

ordinary citizens should also have knowledge and skills in providing first aid for bleeding.

Keywords: *bleeding, first aid, arterial blood, venous blood, tourniquet, pressure bandage, internal bleeding, medical assistance.*

Inson hayotida favqulodda vaziyatlar, jumladan, jarohatlar va ularning oqibatida yuzaga keladigan qon ketish holatlari tez-tez uchrab turadi. Qon ketish bu qon tomirlarining shikastlanishi oqibatida qonning tashqi muhitga yoki tana bo'shlig'iga chiqishi bilan tavsiflanadigan jarayondir. Agar qon yo'qotish hajmi ko'p bo'lsa, organizmda gemodinamik o'zgarishlar sodir bo'ladi, to'qimalarda kislorod yetishmovchiligi yuzaga keladi va hatto o'lim bilan yakunlanishi mumkin. Shu bois, qon ketishda birinchi yordam ko'rsatish jarayoni nafaqat tibbiyot xodimlari, balki oddiy fuqarolar uchun ham zaruriy ko'nikma hisoblanadi.

Maqolaning dolzarbligi shundaki, aholining katta qismi qon ketishning turlari va ularni to'xtatish usullari haqida to'liq ma'lumotga ega emas. Shu sababli, bu mavzuni ilmiy-nazariy asoslash, amaliy ko'rsatmalar berish va xalqaro tajribalarni o'rganish dolzarbdir.

Qon ketish turlari va ularning klinik belgilari

Arterial qon ketish

Arteriyalar yurakdan qonni tashqariga haydaydigan tomirlar bo'lib, ulardan qon oqimi kuchli bosim ostida sodir bo'ladi. Shuning uchun arterial qon ketish hayot uchun eng xavfli hisoblanadi.

- Belgilar: yorqin qizil rangli qon, pulsatsiyali oqimda chiqadi.
- Xavfi: qisqa vaqt ichida ko'p qon yo'qotilishi. Masalan, son arteriyasining jarohatlanishi 1-2 daqiqada inson hayotiga xavf tug'dirishi mumkin.

Venoz qon ketish

Venalar qonni yurakka qaytarib olib boradigan tomirlar bo'lib, ularda bosim arterial tomirlardagiga nisbatan pastroq.

- Belgilar: to'q qizil rangli qon tinimsiz oqib chiqadi.
- Xavfi: katta venalar jarohatlanganda tezda hayot uchun xavf tug'dirishi mumkin.

Kapillyar qon ketish

Mayda tomirlar kapillyarlar shikastlanganda sodir bo'ladi.

- Belgilar: qon bir tekisda butun yara yuzasidan oqadi.
- Xavfi: odatda katta xavf tug'dirmaydi, biroq infeksiyaning tushishi ehtimoli yuqori.

Ichki qon ketish

Tashqi belgilar sezilmaydi, qon tana bo'shlig'iga oqadi (masalan, qorin, ko'krak yoki bosh ichiga).

- Belgilar: bosh aylanishi, hushsizlik, terining oqarishi, tez va kuchsiz puls, qon bosimining pasayishi.
- Xavfi: tashxis qo'yish qiyin bo'lgani uchun kechikkan yordam o'limga olib kelishi mumkin.

Qon ketishda birinchi yordam ko'rsatish usullari

Bosim bog'lov qo'yish

Yaraga steril doka yoki toza mato qo'yilib, ustidan qattiq bog'lanadi. Bu usul venoz va kapillyar qon ketishda samarali.

Turniket (jgut) qo'yish

Asosan arterial qon ketishda qo'llaniladi. Jarohat sohasidan yuqoriroqda joylashgan joyga maxsus jgut yoki mato yordamida bog'lanadi.

- Qo'yilgan vaqt yozib qo'yilishi shart. Yozda 1,5 soatgacha, qishda 1 soatgacha qoldirish mumkin.
- Vaqti-vaqti bilan bo'shatib, tomirlarda qon aylanishi tiklanishi kerak.

Barmoqlar bilan bosish

Turniket bo'lmagan holatlarda qon kelayotgan tomirni barmoqlar bilan vaqtincha bosib turish orqali qon oqimini to'xtatish mumkin.

Shikastlangan a'zoni baland tutish

Qo'l yoki oyoqni balandroq holatda ushlab turish qon oqimini kamaytiradi.

Ichki qon ketishda yordam

Bunday hollarda tashqi bosim yordam bermaydi. Jabrlanuvchi yotqiziladi, tinchlantiriladi va zudlik bilan tez tibbiy yordam chaqiriladi. Hech qanday issiq isituvchi vositalar qo'llanilmaydi.

Birinchi yordamda zamonaviy yondashuvlar

- Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) va Qizil Xoch jamiyatlari birinchi yordam bo'yicha maxsus qo'llanmalar ishlab chiqqan.
- Zamonaviy tibbiyotda maxsus hemostatik bog'lovchi materiallar, qon to'xtatuvchi kukunlar va tibbiy jgutlarning yangi avlodlari qo'llanilmoqda.
- Mobil ilovalar orqali birinchi yordam ko'rsatish bo'yicha onlayn ko'rsatmalar keng tarqalmoqda.

Amaliy ko'nikmalarni o'rgatish metodikasi

1. Maktablarda Hayot xavfsizligi asoslari fanida birinchi yordam bo'yicha amaliy mashg'ulotlar o'tkazilishi lozim.
2. OTMlarda tibbiyotdan tashqari yo'nalishlarda ham qisqa kurslar tashkil etilishi foydali.
3. Aholi orasida Qizil Xoch va Qizil Yarim Oy jamiyatlari orqali bepul treninglar yo'lga qo'yilishi kerak.

Xavfsizlik qoidalar (nima qilish mumkin emas)

- Yaradan chiqib turgan pichoq, mix, shisha kabi narsalarni sug'urib tashlash mumkin emas.
- Turniketni keraksiz joyda va haddan tashqari qattiq bog'lash mumkin emas.
- Qon ketayotgan joyni chuqur yuvish va tekshirish mumkin emas.
- Jarohatlangan azoga issiq isituvchi vositalar qo'yilmaydi.

Qon ketishda birinchi yordamning psixologik jihatlari

Qon ketayotgan insonga yordam ko'rsatishda nafaqat tibbiy, balki psixologik yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Jarohat olgan odam ko'pincha qo'rquv, vahima yoki shok holatiga tushadi. Bunday vaziyatda yordam ko'rsatuvchining xotirjamligi, ishonchli gaplari va harakatlari jarohatlangan kishining ruhiy barqarorligini ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, psixologik qo'llab-

quvvatlash qon ketishini sekinlashtirishga ham yordam beradi, chunki vahima qon bosimini oshirib, qon yo'qotishni tezlashtirishi mumkin.

Qon ketishni to'xtatishda xalq tabobati tajribalari

Tibbiyotdan tashqari, qadimdan xalq tabobatida ham qon ketishini to'xtatishning turli usullari qo'llanilgan. Masalan, ayrim dorivor o'simliklar (qayroqotu, qizilmiya ildizi, qizilmiya bargi) qon ivishini tezlashtiruvchi xususiyatga ega. Shuningdek, muz yoki sovuq suv bosish orqali qon tomirlarini toraytirish usuli ham qadimdan qo'llanib kelgan.

Xulosa

Qon ketish holatlarida birinchi yordam ko'rsatish inson hayotini saqlab qolishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Arterial qon ketish ayniqsa xavfli bo'lib, tezkor chora ko'rilmasa, qisqa vaqt ichida o'limga olib kelishi mumkin. Shu bois, har bir fuqaro oddiy birinchi yordam qoidalarini bilishi, amalda qo'llay olishi zarur. Bu borada ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash tizimi va jamoat tashkilotlari birgalikda ishlashlari, aholida birinchi yordam ko'nikmalarini shakllantirishlari dolzarb masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizov S., Raxmonov B. Umumiy tibbiy yordam asoslari. Toshkent: Tibbiyot, 2019.
2. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Favqulodda vaziyatlarda birinchi yordam ko'rsatish qo'llanmasi. Toshkent, 2020.
3. Guyton A.C., Hall J.E. Textbook of Medical Physiology. Philadelphia: Elsevier, 2016.
4. Tintinalli J.E. Emergency Medicine: A Comprehensive Study Guide. New York: McGraw-Hill, 2019.
5. World Health Organization (WHO). First aid guidelines. Geneva, 2018.
6. American Red Cross. First Aid/CPR/AED Participant's Manual. Washington DC, 2020.
7. Pashkova N. Birinchi yordam ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.